

Sonata ŽALNERAVIČIŪTĖ

VIENO FILMO ISTORIJA

KAS IŠPLAUKĖ KINO NOJAUS LAIVU? FILMO „IR JIS PASAKĖ JUMS SUDIE“ TYRIMAS

Nepriklausomybė Lietuvos kino kūrėjams suteikė minties, kūrybos laisvę, kaip ir visam menui. Tačiau, išsiplėšus iš Sovietų Sąjungos, Kinas liko be „maitinančios rankos“, kuri atseiktų pinigų jo kūrimui. Lietuvos kino studija pakriko, kiną kuriantys žmonės buvo atleidžiami iš darbo, o jauna nepriklausoma valstybė dar buvo nepajėgi greitai persiorientuoti į kitą finansavimo sistemą, neskaityt bendros ekonominės situacijos. Tačiau nepriklausomybės pradžioje radosi tokie reiškiniai kaip privatus rėmimas. Buvo sukurtas ne vienas vaidybinis filmas, tarptautiniuose kino festivaliuose sulaukęs ne tik dėmesio, bet ir prizų. Vienas tokių – Andriaus ŠIUŠOS filmas „Ir jis pasakė jums sudie“. Tačiau šio, kaip ir kitų nepriklausomybės pradžios filmų, niekas nebeprisimena, o jų autoriai dažnai nežino, kur jų juostos guli. Apie šį filmą rašo kino istorikė ir kritikė Sonata ŽALNERAVIČIŪTĖ.

THE STORY OF THE FILM
AND HE BADE YOU FAREWELL

Independence granted Lithuanian filmmakers freedom of thought and creation, along with other branches of art. However, after breaking away from the Soviet Union, film was left without a 'feeding hand' to allocate money for filmmaking. The Lithuanian Film Studio ran into difficulty, people involved in filmmaking lost their jobs, and the young country was unable to change to another funding system, despite the general economic system. However, phenomena such as private funding started to make an appearance at the beginning of independence. Several live action films were made, which not only attracted attention but also won awards at international film festivals. One such film is 'Ir jis pasakė jums sudie', directed by Andrius ŠIUŠA. Unfortunately, no one remembers it, or other films made at the dawn of independence, and even their makers do not know where their films are. The film historian and critic Sonata ŽALNERAVIČIŪTĖ writes about this film.

Praėjo 25 metai, kai kino ekrane pasirodė debutinis Andriaus Šiušos filmas „Ir jis pasakė jums sudie“, Lietuvoje kritikų sutiktas kaip reta palankiai ir viltinai. Filmas buvo pasiūlytas 1994 metais Europos „Felixo“ nominacijai Jaunojo filmo kategorijoje, o netrukus ir tarptautiniuose kino festivaliuose sekė vienas apdovanojimas po kito: Didysis prizas (*Grand Prix*) už režisūrą tarptautiniame Šiaurės šalių kino festivalyje Liubeke 1993 metais, Didysis prizas (*Grand Prix*) už režisūrą tarptautiniame kino festivalyje Strasbūre 1995 metais, prizas už geriausių operatoriaus ir garso režisieriaus darbą tarptautiniame kino festivalyje Bratislavoje 1995 metais. Aktoriai Almira Grybauskaitė ir Arūnas Sakalauskas apdovanoti už geriausių aktorių darbus festivalyje „Baltijos perlas“ (Ryga) 1996 metais.

Po džiugių premjerinių filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ apdovanojimų, kelionių po festivalius, renkant apdovanojimus, didesnių ir santūresnių kino kritikų liaupsų praėjo dvidešimtmetis. Per nepriklausomybės laikotarpį Lietuvos kinas pražingsniavo Himalajų viršukalnėm. Pradžioje pasiekė europietiškas aukštumas – lietuvišku kinu susidomėta kaip nauju atradimu ir dėl politinių aplinkybių (Lietuvai pirmajai iš sovietinio statinio ištraukus pamatinį akmenį), ir dėl beveik nepažintos mūsų šalies, jos kultūros. Vėliau, išblėsus entuziazmui, kurti kino be pinigų niekas nebemėgino. Kultūros ministerija naujo filmo kūrimui pinigų paberddavo dažniau tik tarptautinius pripažinimus pelniusiems režisieriams. Kino žiūrovai gana greitai pamiršo, kad yra ir lietuviškas kinas. Mat nepriklausomybės pradžioje visoj Lietuvoj buvo uždarinėjami kino teatrai, o likusiose keliuose kino salėse, įvykus premjerai, retai filmas likdavo suktis repertuare. Jau nekalbant apie dokumentinius. Niekas nebetikėjo, kad, be festivalinės publikos, lietuvių režisierių filmai dar kam gali būti įdomūs.

Tačiau šiuo metu, matant, kaip gausiai lankomi ne tik vaidybiniai filmai (vienas pastarųjų metų lyderių – „Emilija iš Laisvės alėjos“, rež. Donatas Ulvydas, 2017), bet ir dokumentiniai („Sengirė“, rež. Mindaugas Survila, 2018), galima konstatuoti, kad Lietuvos kinas vėl gyvena oriai, drąsiai konkuruodamas net su komerciniais užsienio filmais.

Betgi dabar, kai reabilituotas pasitikėjimas Lietuvos kinu, ar nepriklausomybės pradžioje kurti filmai vis dar kam įdomūs? Ar debutinį Andriaus Šiušos filmą žiūrovai šiandien tebeprisimena? Ar nori jį pamatyti naujoji karta? Šiuos klausimus sau uždaviau, kai ėmiausi sumanymo, minint Valstybės šimtmetį „Skalvijos“ kino centre, parodyti rinktinę filmų, sukurtų laisvoje Lietuvoje.

Tačiau ją rengiant pirmiausia reikėjo išsiaiškinti daug svarbesnį klausimą – kur yra vieno ar kito filmo kopija? Į jį

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ kadras. Aktoriai Adolfas Večerskis ir Arūnas Sakalauskas. Režisierius – Andrius Šiuša

neretai negalėjo atsakyti nei režisierius, nei prodiuseris, nei Lietuvos kino centras. „Gal garaže... gal „Lietuvos kine“... archyve tikrai ne“, „liko Baltarusijoje“, „nepargrįžo iš Amerikos“, – tiek žinojo apie savą, prieš dvidešimt metų sukurtą kiną jo kūrėjai. Laukė smagūs detektyviniai tyrimėliai byloje „Kas išplaukė kino Nojaus laivu?“.

Atėjo Andriaus Šiušos filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ tyrimo eilė. Režisieriui Šiušai neprisiskambinau. Tačiau operatorius Algimantas Mikutėnas iškart atsakė. Nuramino, kad Šiuša sveikas ir gyvas, o filmo kopiją turįs – geros kokybės DVD. „Tačiau ‘Skalvija’ – ne namų kino teatras, reikia tikros kino juostos“, – irzteliu. Mikutėnas numykia, kad kino juosta, ir dar geros kokybės, kažin ar kur bėra. Skambinu į UAB „Lietuvos kinas“ – buvusiems lietuviškų filmų platintojams ir kino kopijų saugotojams. Vadovas Arūnas Stoškus pažada pasidomėti, ar kino kopija yra. Nudžiugina – taip, tik nežinia, kiek nuzulinta. Tačiau dabar juosta jau išgabenta saugojimui į Kino archyvus. Reikia visokių raštų, kad gautum kino „kūną“. Betgi teisės rodyti nei „Lietuvos kinui“, nei archyvams nepriklauso, nes filmas sukurtas už privačius pinigus.

FILMO „IR JIS PASAKĖ JUMS SUDIE“ ISTORIJA

„Istorija, kuri nutiko E. Cinzo parašytoje novelėje, man, kaip ne visai jaunam žmogui, ne kartą yra savaip pasivaide-nusi: netikėtai pakliuvęs į neįprastą situaciją, kitokią, negu jis buvo iki šiol, *homo sapiens vulgaris* susimąsto – pagal M. Frišą – ar jis pats gali pasirinkti likimą, kitą gyvenimo versiją?“¹

„Staiga aš supratau ir pradėjau drebėti visu kūnu. Vakar, kai mes vykome į ‘Čigonų rūšį’, buvo žiema! Purvinas sniegas dengė gatves ir tiško po autovežimio ratais... Apstulbęs aš atsitraukiau nuo merginos, tarsi kažkas būtų stumtelėjęs mane, bet šitas instinktyvus bandymas pasprukti nuo tikrovės nieko nepakeitė: aš stovėjau vasaros vakaro tamsoje, kvėpavau šiltu, laukinių pievų gėlių kvapais persisunkusiu oru, o po kojomis girgždėjo vasaros saulės įkaitintas ir dar neatvėsęs sodelio tako smėlis.“²

„Tūlam intelektualui filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ narpliojamos universalios tiesos gali pasirodyti nenaujos, mažai

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ asistentė Daiva Kišūnaitė, režisierius Andrius Šiuša, operatorius Algimantas Mikutėnas

aktualios. Iš tiesų, žmogaus gyvenimo variantiškumų problema, žmogaus sutrikimą prieš tikrąjį ir tariamąjį buvimą, atsakomybę dėl vienintelio pasirinkimo ir baimę pasirinkti, pagaliau sąmoningo bėgimo į ligą motyvą ne kartą jau nagrinėjo ir pasaulinis kino menas <...>. Bet A. Šiuša prisiliečia prie tų dalykų lyg pirmą kartą apie juos išgirdęs – patikliai, net naivokai, lyriškai ir subtiliai, vengdamas racionalių konstrukcijų, daug pasakydamas tiesiog ritmu, personažo žvilgsniu, gestu, rafinuotomis atmosferinėmis priemonėmis.⁴³

„Man čia skauda galvą, – pavargusiu balsu tarsteli režisierius Andrius Šiuša iš anapus stalo grotuotam kambarių Vilniaus centre. O tame kambarielyje, kuriame glaudžiasi firma mįslingu pavadinimu „VJM 88“, ant paties kėdžių kraštelio sūpuojasi du jos nariai – operatorius Algimantas Mikutėnas ir antrasis filmo režisierius Mindaugas Urbonavičius. Jie ir dar keletas laisvų menininkų mandagiai pasakė „sudie“ ponioms LKS ir LTV, susirado rėmėjų ir sunkiai, bet entuziastingai daro kiną, nes agurkų auginti nenori. Kalba vis pasisuka apie ešerius, jūrą ir kaitrą, – visi neseniai grįžo iš Pervalkos, kur filmavo 3 mėnesius.“⁴⁴

„‘Respublikos’ skaitytojams Andriaus Šiušos pavardė greičiausiai pažįstama daugiau iš jo šmaikščių, savitą požiūrį į žmones ir reiškinius rodančių karikatūrų. Ne kiekvienas žino, kad jis – kinematografininkas, vaidinęs ekrane charakterinius epizodėlius, režisavęs – bet tik ‘poroje’ su kitais autoriais – ir dokumentinius, ir meninius filmus. Dėl to netolimos praeities apsidraudėliškumo (įdomu, kas čia lėmė: jaunas Andriaus amžius, ‘nesolidi’ išvaizda ar funkcionierius bauginęs kandumas?) ne visai ir buvo aišku, ko iš šio žmogaus galima tikėtis, tapus jam jau nebe gizeliu, svetimų sumanymų lopytoju.“⁴⁵

2018 M. GEGUŽĖS 17 D.

15.00 Pirmoji apklausa

(Operatorius Algimantas Mikutėnas)

Su Šiuša suėjom Kino studijoje, kurdami dokumentiką. Jis buvo iš to pirmojo Šoblės (Henriko Šablevičiaus – S.Ž.) kurso. Rimtautas Šilinis, man baigus Konservatoriją (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademiją – S.Ž.), tapo tarsi Šiušos tėvu. Visi kartu dirbom, kurdami užsakomine dokumentiką, net į Taškentą važiuvom, kai kūrėm filmą apie kulinariją. Tokia mūsų trijulė susidarė – Šilinis, Šiuša ir aš, tikom viens kitam. Apie 1991-uosius šimtą žmonių atleido iš [Lietuvos] kino studijos. Mane taip pat. Nors ir gavom kompensacijas, bet atsidūrėm gatvėje – gyvenk kaip nori. Žiaurus kapitalizmas atėjo.

Tada su tokiu Jonu Šileika, Linu Kriščiūnu, Nagliu Karveliu, Valiumi Nikolenka sukūrėm UAB „VJM‘ 88“ (Vilniaus jausminė mokykla). Vietą studijai gavom „Vaidilos“ teatre. Susirinkdavom ten ir kurdavom planus. Ir vieną dieną senas mūsų draugas iš *teliko*, jo pravardė Mažiukas, mat ūgis 1,90 m, Mindaugas Urbonavičius atėjęs sako, kad turi draugą – Eugenijų Urboną, verslininką. (Nepainiokit su LKS direktoriumi Robertu, jie net ne giminės.) O, blyn, jau kažkas įdomaus. Visi sulėkėm. Buvo 1991-ieji, dar nieko nežinojom apie prodiuseriavimą. Anksčiau būdavo filmo direktorius, o kas yra prodiuseris, nesuprantama. Urbonas tuo metu vertėsi taurių metalų gabenimu į Vokietiją. Užsidirbo milijonus rublių. Eugenijus atėjo ir sako: duosiu jums 1,5 mln. rublių, – ką norit filmuot? Šiuša kažkokį sumanymą iš anksčiau turėjo. Per porą naktų pagal Cinzo novelę „Moriso Bredo užrašai“ parašė scenarijų. Eugenijus sako: tvarka, vyrai, darykit kiną.

Pasiskirstėm, kas ko imamės. Mindaugas tapo antruoju režisierium, Jonas buhalterio, sėdėjo Vilniuje. 1991 metų rudenį Linas, Naglis, Šiuša, Mindaugas, aš išvažiuom į Pervalką ieškoti natūros ir įsikūrimo vietos. Pervalkoj atradom „Ventos“ (mikroschemų gamykla Vilniuje – S.Ž.) poilsio namus. Vienas pastatas buvo labai įdomus – su atsilenkiančia siena, kaip langinės ir balkonas. Vėliau filmuodami panaudojom tą architektūrinę detalę.

Kamerą atsivežiau iš Biškeko (Kirgizijos sostinė, buv. Frunzė – S.Ž.). Aukščiausio lygio kino kamerą – „Reflex“. Mano kursiokas Timūras Mambetalijevs, su kuriuo Maskvoje kartu mokėmės, tuo metu buvo kino studijos „Kirgizfilm“ vyriausiuoju inžinieriumi. Pagal hierarchiją – trečias po direktoriaus. Paskambinau Timūrai, sako: „Дорогой Микас, приезжай, дам „Рефлекс“ за 1000 долларов, и парня дам, чтоб камеру присматривал“ („Brangus Mikai, atvažiuok, duosiu tau „Reflexą“ už 1000 dolerių ir dar vaikinuką kamerai prižiūrėti“ – S.Ž. *vertimas*). Mes tada su Jonu nuskridom į Biškeką, iš ten iki Maskvos su visa reikiama filmavimo įranga – stovais, optika. Trims mėnesiams išnuomojo ir dar priskyrė asistentą Asaną (Aslanbek Imamalijev – S.Ž.). Vaikinukas kamerą kaip savo akį saugojo. „Reflexas“ tuo metu buvo aukščiausias lygis. Lietuvoje tokių dar nebuvo, o „Belarusfilm“, „Lenfilm“ ar „Dovženkos“ kino studija galėjo išnuomoti (ten turėjau draugų), bet daug brangiau.

Dėl juostos vyko ilgi kūrybiniai svarstymai. Andrius nors man ir sakė: „Tu čia dievas, spręšk“, bet iš pat pradžių nenorėjo tų spalvotų *kodakinių* vaizdų – kopos, žydras dangus, gražūs įdegti žmonės... Operatorius Sergejus Astachovas, kuris filma-

vo „Brolį“, „Brolį 2“ (rež. Aleksej Balabanov – S.Ž.), patarė Šostkoj (Ukrainoje), kino juostų gamykloje „Svema“ specialiai užsakyti norimą juostą. Jis buvo jau išmėginęs tokią, kai kinas įgauna neįprastą, keistą spalvą. Nepamenu, ar važiauvau į Leningradą pasižiūrėti, kaip ta kino juosta atrodo, bet galiausiai atsisakėm tos idėjos. Buvo rizikinga, o ir brangu, juk reikėjo 15 kilometrų (15 tūkst. metrų) kino juostos. Man norėjosi, kad būtų kažkaip neįprastai. Su Šiliniu dirbdamas prisieksperimentavau, buvau išbandęs visas tarybines juostas – ir ZT (garsui skirta juosta), net astronominę ir medicininę rentgeno juostą. Kadangi balandžio viduryje jau pradėjo viskas žaliuoti, būtų daug vargo su spalvom, tai galiausiai nusprendėm, kad naudosisme juodai baltą [nespalvotą] kino juostą.

15.34 Antroji apklausa

(Režisierius Andrius Šiuša, operatorius Algimantas Mikutėnas)

ŠIUŠA. Jūs mane nužudysit su savo tardymais. Aš visiškai nepasiruošęs kalbėti. Jūs naujose technologijose, aš – senose.

Pamenu, kad Urbonas atėjęs pirmiausia manęs paklausė: „At tu nupaišei Brazausko karikatūrą?“ Atsakiau, kad taip. „Viskas, imkit pinigų ir darykit filmą.“ Sibilė Imbrasaitė (Lietuvos kino studijoje dirbo režisieriaus asistente) kažkada pasiūlė paskaityti Eduardo Cinzo – belgų rašytojo noveles.

MIKUTĖNAS. Kaip – belgų? Lietuvių.

ŠIUŠA. Belgų-lietuvių. Taip, žemaitis Čiužas iš Raseinių. Kai užsienyje perrašinėjo jo pavardę, neliko „Č“ ir „u“ tapo „n“. Jo novelėje „Moriso Bredo užrašai“ daktaras gan greitai

pagrindiniam herojui atskleidžia, kas atsitiko. O man norėjos, kad būtų neaišku, kaip detektyve. Į istoriją įvedžiau savo išgalvotų personažų. Jokios japonės pas Cinzą nebuvo.

MIKUTĖNAS. Aš tai originalo neskaičiau.

ŠIUŠA. Jau filmuojant scenas kitai dienai rašydavau naktimis. Jie ten geria, o aš rašau. Aktoriai atvažiuoja, reikia bent dialogus parašyti.

MIKUTĖNAS. Šiuša manim pasitikėjo. Kiekvienas žinojom, ką daryti.

ŠIUŠA. Užsienyje visi mano, kad pavyzdžiui, barža, kuri įplaukia į kadra, buvo suplanuota. Visai ne, prieš tai kažką filmavom, ir Mikas pastebėjo ją. Manęs klausia: o kodėl nespalvotas filmas? Juodai balta juosta suniveliuoja vaizdą. Saulius Macaitis recenzijoje parašė apie filme spindinčias grindis. Čia Mikutėno sumanymas. Visą filmavimą šlapinom grindis, grindinius.

MIKUTĖNAS. Kitaip – sausas vaizdas. Viena scena yra, kur Sokolas (Arūnas Sakalauskas – S.Ž.) atsibunda ir eina su cigarete. Vaizdas į marias. Molą liejom su šlangom. Šaligatvio plytelės visai kitaip atrodo, kai šlapios. Kūrėm detektyvo atmosferą.

ŠIUŠA. Dar vienas fokusas iš filmavimų. Nidos oro uostą Mikas nufilmavo taip, kad kadre miško nebūtų, perstatinėjom mašiną. Filme atrodo, kad marios į abi puses. Laukymė aplink matosi.

MIKUTĖNAS. Turėjom tik bėgius ir vežimėlį, jokių „gervių“. Vienam epizodui, kai Marius (aktoriaus Arūno Sakalausko vaidinamas personažas – S.Ž.) guli lovoje, o paskui

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ filmavimo momentas.

Režisierius Andrius Šiuša – antras iš kairės, viduryje – operatorius Algimantas Mikutėnas

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ kadras.
Arūnas Sakalauskas – Marius. Režisierius – Andrius Šiuša

nubudęs pašoka, dėl jo teko susikalti varstotą. Ir ne kamera judėjo, o lova buvo stumiama. Naglis (dailininkas Karvelis – S.Ž.) butelius tam kadrai sugalvojo nudažyti baltai.

ŠIUŠA. Vaikeli, čia aš Nagliui atnešiau vokiečių „Werbungą“, kad pasirinktų idėjų. Viskas radosi pakeliui. Aš pats nieko nežinojau. Mikas labiau prakutęs, sugalvodavo daug ką ir pats. Pavyzdžiui, Almiros Grybauskaitės Marija, atėjusi pas daktarą, sako esanti nėščia. Tas pats lempos gaubtas, kuris nesudužo, Mariui jį numetus ant žemės, mintį ir pakišo, kad galima panaudoti jos nėštumo imitavimui. Arba vaikštom su madam asistente Barbora (Daiva Kišūnaite – S.Ž.) ir randam teniso kamuoliuką ant jūros kranto. Nupiepęs toks, išplautas. Galva ima virti, ką su juo padaryti. Sugalvojau – berniukas kamuoliuką, kaip ženklą, nuo kopos viršaus nuridena. Beje, penkiolika tos scenos dublių buvo.

MIKUTĖNAS. Filmuojant nesimatė to kamuoliuko. Dailininko Lino Kriščiūno vaikas paleidžia tą kamuoliuką, o niekaip nesimato, kad gražiai su kamera riedantį palydėčiau iki japonės kojų.

ŠIUŠA. Svarbiausia, seni, jums pavyko. Dar sukau galvą, kaip tuos visus pamišėlius į vieną vietą surinkti. Galvoju,

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ filmavimas.
Režisierius Andrius Šiuša, operatorius Algimantas Mikutėnas

gal kaip „Skrydyje virš gegutės lizdo“ (rež. Miloš Forman, 1975 – S.Ž.) – surinksiu visus voljere. Iš kažkur pareina Valius (asistentas Nikolenka – S.Ž.). Batai suplyšę, izoliacija apvynioti, ir sako: „Laivas ant kranto stovi“. Manėm, juokauja, bet nuvažiuom – laivas išties buvo ant kranto.

MIKUTĖNAS. Kiek scenų liko už kadro... Žinai, ką Valius pasakė? Kad turi kino juostos dalį, kur kiaušinius ant kopos smėlyje kepėm. Daugiau į filmą nepatekusių epizodų neišliko.

ŠIUŠA. Niekas negalvojo, kad kino studija sugrius. Aš net nežinojau, kad jūs turite kino kopiją su angliškais subtitrais. Viena buvo, beviltiškai subraižyta kino juosta, kurią Gražina Arlickaitė į visus kino festivalius vežiojo. Mikai, vienas Tavo studentas po filmo peržiūros pasakė, kad tie subraižymai kažkokios dvasios duoda. Aš vaikystėje, žiūrėdamas prancūziškus filmus, galvodavau, kodėl pas juos kambaryje lyja.

MIKUTĖNAS. O kodėl aš pats nebuvo tam seanse? Tiesa, su Puipa potvynį filmavom. Bet tai kur ta kopija dabar? Archyvuose? *Prie ko čia „Lietuvos kinas“*, juk teisės filmo prodiuseriui Urbonui priklausom.

ŠIUŠA. Na, pas save po lova nelaikysi, per šilta. Žinai, kiek sveria šitas filmas? Man teko po Europą su juo vaikščioti. 22 kilogramai. Iš vieno festivalio grįžau kruvinas, nes reikėjo eiti šešis kilometrus.

MIKUTĖNAS. Pameni sceną, kai Sokolas nuo laivo nušoka? Užgriebia rankomis smėlį, ir jam einant jis pro pirštus išbyra. Tada pasigirsta: „Žmogus už borto!“

ŠIUŠA. Čia Sakalauskas taip suimprovizavo. Smėlis juk turi filosofinę prasmę, kaip rašė Roma Pauraitė recenzijoje apie filmą. Negaliu pasakyti, kad visa tai aš sugalvojau. Iš tokių skiautinių pasidarė audinys. O dar scena bažnyčioje. Ten vietinis Nidos mergaičių ansamblis dainavo „Jeruzalė“ (vadovė Regina Kondraškina – S.Ž.). Pusmetį ruošdamasis filmavimui, vis kažką atrasdavau, užsirašydavau. Tą chorą išgirdau per radiją. Juokingas ten buvo filmavimas. Susitariau su tokia moteriškaite, bažnyčios prižiūrėtoja, kad įleistų į bažnyčią. Atėjo su didžiuliu raktu ir atvėrė duris.

MIKUTĖNAS. Reikėjo, kad bažnyčios viduje tvyrotų dūmelis. Bet pasibaigė specialūs dūmai.

ŠIUŠA. Buvo pasiūstas administratorius, kad pušų šakelių atneštų. Sudėjo į *balėjas*, pakūrė, filmavimas prasidėjo. Tada netikėtai atvyksta liuteronų bažnyčios bendruomenės pirmininkė. Galėjom visas sienas su paveikslais aprūkyti. Galvojau – baigsis kalėjimu. Bet susėdom su ja, pasišnekėjom. Kažkaip atleido.

O žinot, iš kur finalą nušvilpiau? Iš „Konformisto“ (Bernardo Bertolucci, „Il conformista“, 1970 – S.Ž.). Ten Jeanas-Louis Trintignant’as atsigręžia paskutiniame kadre ir žiūri tiesiai. Na ne nušvilpiau, bet pasinaudojau. Marius atsigręžia ir mato ant smėlio kopos save. Sakalauskas genialiai tai padarė – vinyntant dantyse ir tas žvilgsnis.

MIKUTĖNAS. O man visą laiką norėjosi, kad filmas baigtųsi stambiu planu. Ir tai įvyko.

ŠIUŠA. Tuo kadru turėjo būti išsakytas neaiškumas – ar Marius vėl nugrimzdo į beprotystę, ar, atsigręžęs į save, nusprendė pasilikti.

MIKUTĖNAS. Nufilmuotą medžiagą Jonas veždavo gabalais į Minską. Kai pirmą gabalą išryškintos kino juostos atvežė dar į filmavimus Pervalkoj, peržiūrėjome Nidos „Agiloje“ (buvęs kino teatras – S.Ž.).

ŠIUŠA. Peržiūrai pasibaigus, Sakalauskas laimingas gulėjo ant scenos. Tapo aišku – filmas bus.

MIKUTĖNAS. Paskui jau Kino studijoje viską peržiūrėjom.

ŠIUŠA. Pasijutau lyg į jūrą įmestas. Nebesupratau, koks scenarijus, ką norėjau pasakyti.

MIKUTĖNAS. Montažo režisierė Ona Diržytė viską ir sudėliojo. Gal per dvi savaites. Ona – kieta montuotoja, gal šimtą filmų su Rimtautu Šiliniu sukūrė.

ŠIUŠA. Paskui susirinko visa filmavimo grupė pasižiūrėti. Į senąją Kino studiją Birutės gatvėje. Beje, atspėkit, kas pasiūlė filmo pavadinimą! Diržytė. Sakalauskas suimprovizavo, sakydamas frazė: „Ir jis pasakė jums sudie“, – uždarydamas duris. Iš pradžių mažčiau, kad vadinsis „Tyla“, „Tylos zona“. Onos pasiūlytas pavadinimas tinka labiausiai, jei Marius negrįžta atgal į pasaulį. Pasižiūrėjus sumontuotą medžiagą, atrodė, kad trūksta Mariaus avarijos scenos, kuri daug ką paaiškintų. Ir tarsi filmo pabaigoje padėtume šauktuką.

MIKUTĖNAS. Jau pradėjom ieškoti Turniškėse lokacijų. Tris naktines pamainas buvom numatę, šviesa pasirūpinta, kraujo dar reikėjo. Ir... Linas Kriščiūnas sako: „Chebra, nieko nebereikia, čia ne socrealizmas“. Tada visi atsitokėjom.

ŠIUŠA. Švedui, su kuriuo Liubeke lygiom teisėm pasidalinom pagrindinį prizą („Mano didelis storas tėtė“ – „Min store tjocke far“, Kjell-Åke Andersson, 1993 – S.Ž.), ypatingai patiko aktorė Grybauskaitė. Beje, tam festivalyje ir Bergmano sūnų Danielių „nunešėm“ su jo filmu, kuriam („Söndagsbarn“, 1992 – S.Ž.) scenarijų parašė tėvas. Ant posūkio juos ir aplenkėm.

MIKUTĖNAS. Marijos vaidmeniui aš Almirą pasiūliau.

ŠIUŠA. Ir Daivą Urbonavičiūtę. Negaliu juk neišgirsti operatoriaus.

MIKUTĖNAS. Savo dukrą Mariją vesdavau į „Lėlės“ teatro spektaklius. Andriui sakau – štai „Bebenčiukas“.

ŠIUŠA. O aš mokiausi su Almira. Paraleliniuose kursuose buvom. Pasiryžti dėl aktoriaus pasirinkimo – kaip „ženytiš“. Elona Svilaitė (antroji režisierė – S.Ž.) pasiūlė Sakalauską. Buvau matęs jį Oskaro Koršunovo spektakliuose. („Ten būti čia“, „Senė“). Sakalauskas galėjo netekti Mariaus vaidmens. Mėnesį vėlavo, nes pas Koršunovą vaidino. Daviau trijų dienų ultimatumą. Atvyko.

MIKUTĖNAS. Visą mėnesį vien bangas ir kopas filmavom.

ŠIUŠA. Japonės personažą pats susigalvojau, kad būtų kažkokių prieskonių. Nelė Savičenko labai greitai susigaudė. Grimerė Liucija Skokauskienė jai padarė puikų grimą. Dar 1979 metais Klaipėdos teatre Nelė mačiau vaidinant spektaklyje pagal Oscarą Wilde'ą. Jau tada buvo aišku – mergaitė geniali. Aplenkė epochą. Ir tai, ko man norėjosi filme, be natų sudainavo.

„A. Šiuša preciziškai apmąstė kiekvieną epizodą: japoniškas pamišimas filmuojamas peizažo, primenančio japonišką grafiką, fone: Mariaus grįžimas į laimingo batiuvio gyvenimą perkeliamas prie marių kranto, didžiosios kopos fone, simbolizuojančiame tą Sizifo kalną, į kurį teks ridentis savo akmenį – likusį gyvenimą, nors laisvė čia pat, už kelių žingsnių...“⁶

Vienas iš 20-ies nepriklausomybės kino rinktinės „Nojaus arka“ filmo seansų – „Ir jis pasakė jums sudie“ – „Skalvijoje“ įvyko balandžio 4 dieną. Režisierius Andrius Šiuša taip pat jį pažiūrėjo. Kino kopija buvo gera, su angliškais subtitrais.

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ finalinės scenos filmavimas prie marių. Režisierius – Andrius Šiuša

Į seansą susirinko apie pusę salės (ji talpina 120 žiūrovų), daugiausia jaunimas. Viena žiūrovė (kino kritikė) filmą jau buvo mačiusi. Po seanso kai kurie kino studentai išreiškė režisieriui savo apstulbimą dėl netikėtai nuostabaus filmo.

Sonata ŽALNERAVIČIŪTĖ

¹ Gražina ARLICKAITĖ. „... O (kino) karavanas – eina!“ // Veidas, 1993, lapkričio 11.

² Eduardas CINZAS. Moriso Bredo užrašai // Apakymų knyga „Spashtai“. – Vilnius: Vaga, 1981.

³ Saulius MACAITIS. Kaip nuskausminimas // Respublika. – 1993, balandžio 22.

⁴ Dovilė ŠTUKIENĖ. Tylos ilgesys // Kinas. – 1992, Nr. 9.

⁵ Saulius MACAITIS. Kaip nuskausminimas // Respublika. – 1993, balandžio 22.

⁶ Roma PAURAITĖ. Netarkim lietuviškam kinui sudie! // Kalba Vilnius. – 1993, gegužės 14–20.

Filmo „Ir jis pasakė jums sudie“ filmavimo grupė

